



Bon-BOM

2014. December

A Bolyai Önképző Műhely lapja

4. évfolyam 3. szám

Mandela és a sport
2. oldal

Terror Háza
10. oldal

A szociális munka
4. oldal

A gyermekvállalás
13. oldal

A holokauszt után
6. oldal

Káin gyermekei
15. oldal

Megbékélés itthon
8. oldal

Úri becsületszó
17. oldal

Geoládázás
19. oldal





Madiba és a Springboks

Avagy egy történet sérelmekről, megbékélésről és a sport szerepéről a politikában

A novemberi foglalkozás után egy kisebb társasággal késő estig beszélgettünk arról, hogy Magyarországon miért termeljük újra évtizedek, évszázadok óta ugyanazokat a problémákat, ellentéteket, partalan vitákat. Miért ragaszkodunk olyan makacsul történelmi sérelmeinkhez, amiket az őseink (ahogy azt Havass tanár úr előadásából is megtudhattuk) egymásnak okoztak? Lehetséges volna egyáltalán ezt máshogy csinálni? Arról szeretnék most megosztani egy történetet, hogy valahol a világon legalább megpróbálták.

Éppen ma 58 éve, 1956. december 6-án tartóztatták le a dél-afrikai hatóságok a később világhírűvé vált politikust és emberjogi aktivistát, Nelson Mandelát, aki öt évig elhúzódó tárgyalás után végül 27 évet töltött börtönben, amiért szembe szállt a kormányzó búr Nemzeti Párt „faji elkülönítést” célzó, ún. *apartheid* politikájával, mely lé-

nyegében a fekete lakosság elnyomására épült. Az ötvenes években Mandela előbb Gandhi hatására a békés ellenállás híve volt, ám a fehér hatóságok brutális fellépése miatt csakhamar ő is arra a következtetésre jutott, hogy az egyetlen lehetséges út az apartheid megdöntésére a fegyveres ellenállás. Ekkor tartóztatták le, és vetették évtizedekre börtönbe. 1990-ben az ország utolsó fehér elnöke, Frederik Willem de Klerk az egyre növekvő nemzetközi elszigeteltség és a belföldön kezelhetetlenné vált feszültség hatására úgy döntött, véget kell vetni az apartheidnek, ekkor bocsátották szabadon Mandelát, és újra engedélyezték a fekete lakosság érdekeit védő pártok működését. A dél-afrikai feketék ekkor már csak *Madiba* ('Atya') néven emlegették legfőbb vezetőjüket, aki szabadulása után ismét, végleg elutasította az erőszakot, és 1993-ban de Klerkkel megosztva megkapta a Nobel-békedíjat, 1994-ben az első általános demokratikus választáson pedig ő lett az ország első nem fehér bőri elnöke.

A feszültségek azonban nem múltak el egy csapásra, sőt. A fehér lakosság körében egyre növekvő félelem lett úrrá, vajon mi fog most történni, maradhatnak-e egyálta-



lán Dél-Afrikában, vagy el kell menekülniük az elnyomás alól felszabadult fekete lakosság bosszújától tartva? Esetleg egy fordított apartheid következik, amiben most ők lesznek a szenvedő fél? A legtöbb búr család ősei már a 17. század óta éltek Afrikában, és aggodalmuk nem volt alaptalan, a szomszédos Zimbabwéból gyakorlatilag teljes egészében el kellett menekülnie a fehér lakosságnak az apartheid ot-tani megszűnése után.

És itt jön a képbe a sport, azaz a rögbi. Az ország egyik első számú büszkesége volt a rögbiválogatott, melyet kabalaállatuk – egy szökellő gazella – után *Springboks*nak neveztek. Természetesen az apartheid alatt csak fehérek játszhattak benne, így a feketék szemében hamar az elnyomás egyik jelképévé vált a zöld alapszínű gazellás mez. Amikor az apartheid véget ért, a Nemzetközi Rögbi Szövetség ismét engedélyezte a korábban nemzetközi mérkőzésektől eltiltott válogatottnak a világbajnokságon való szereplést, sőt az 1995-ös torna rendezési jogát éppen Dél-Afrika nyerte el. Természetesen mindenki esélytelennek tartotta őket, hiszen régóta nem játszottak nívós ellenfelekkel, ráadásul az ország fekete lakosságát nem is érdekelte az esemény (a csapatnak még ekkor is csak egyetlen fekete bőru já-

tékosa volt). Egészen addig, míg Mandela meg nem jelent az egyik mérkőzésen – mégpedig Springboks-mezben, amivel a többségében fehérekből álló közönség hatalmas ovációját érdemelte ki. Később, a döntő előtt is meglátogatta a válogatottat, és a Springboks drámai mérkőzésen végül el is nyerte a trófeát, a verhetetlennek tartott új-zélandi válogatottat legyőzve hosszabbításban. A kupa átadásakor készült minden idők egyik legikonikusabb sportfotója, Mandela és a csapatkapitány, François Pienaar kézfogásáról.

Az utcán fehérek és feketék együtt ünnepelték a győzelmet, Mandela pedig állítólag ezt mondta Pienaarnek: „Köszönöm Önöknek, talán nem is tudják, mennyit tettek ezért az országért.” A kapitány válasza ez volt: „Nem, Madiba, mi köszönjük Önnek!”

Nagy Dániel





Emberi sorsok

A szociális gondozónő mindennapjai

Többségünk vélhetően nem gondolkodott még el igazán azon, hogy mit is takar pontosan a szociális munka fogalma. Érdemes körüljárni ezt a témát, mert sok szempontból igen tanulságos lehet. Ebben a cikkben édesanyám szava-it foglalom össze emberi sorsokról, élethelyzetekről és arról, hogy pontosan mit vállal az, aki a segítségnyújtást mint foglalkozást választja magának.

Édesanyám közel négy éve dolgozik gondozónőként. Azért kezdte el, mert rájött, hogy ez az igazi célja, még ha sokak számára nehéz is ezt elképzelni. A gondozás ugyanis tipikusan olyan munka, amit csak szívvel-lélekkel érdemes csinálni, hiszen fizikailag és lelkileg egyaránt megterhelő, a nyolcórás munkaidő pedig általában kevés, ha ennyien számítanak az ember segítségére.

A feladatkör elég sok teendőt foglal magában, többek között a bevásárlást, a fürdetést, a gyógyszerek kikészítését, a takarítást, de ami a legfontosabb: a beszélgetést. Talán furcsán hangozhat, de mégis ez a munka legfontosabb része, hiszen a gondozottaknak is a személyes kapcsolat számít igazán. A kedves és biztató szavak, az érdeklődő kérdések, az őszinte törődés és egy kedves mosoly elengedhetetlenek ahhoz, hogy azt érezzék: ez az

egy óra valóban róluk szól. Bátran kijelenthetjük, hogy ez a munka nem való mindenkinek, hiszen a leírtaknak belülről kell fakadniuk ahhoz, hogy a segítség valóban segítség legyen.

A legnehezebb része mégis az, hogy olyan dolgokat lát és él meg az ember, ami a többség számára elképzelhetetlen. Nyilván egyszerűbb, ha igyekszünk tudomást sem venni az ilyen jelenségekről, de talán egy jobb világban is élhetnénk, ha nem elutasítással fordulnánk az ilyen sorsok és úgy egyáltalán egymás felé. Épp ezért állnak itt példaként a következő történetek.

A gondozottak közül érdemes kiemelni azt a negyvenes éveiben járó, születésétől kezdve mozgáskorlátozott, kerekesszékekkel élő nőt, aki szinte teljesen önállóan éli a mindennapjait. Napi négy órában dolgozik, a bevásárlást interneten keresztül intézi, a lakása pedig úgy van kialakítva, hogy a takarításon kívül más teendők elvégzéséhez nincs szüksége külső segítségre. Sokak számára meglepő lehet, de neki természetes, hogy aktív, mozgalmas életet él: barlangászni jár, és szívesen kipróbálna különböző extrém sportokat is. A terveit között szerepelt az is, hogy elindul az önkormányzati választáson, mert célja, hogy lehessen beleszólása a saját



és a hozzá hasonlóan élők helyzetébe.

Szintén nem szokványos a vak férfinak és a demenciával (ami egy szellemi hanyatlással járó betegség), illetve csontritkulással küzdő feleségének története, akik a felmerülő nehézségek ellenére ragaszkodnak a megszokott életükhöz, nem szeretnék otthonba kerülni. A férfi életkorából kifolyólag már nem tud lábra állni, ezért egy széken ülve közlekedik a lakásban, és ily módon próbálja ellátni feleségét, aki a csontritkulás miatti törések elszívódása miatt ágyhoz van kötve. A gondozónők rendszeres feladata a környezetük rendben tartása, hiszen a vak férfi általában nagy felfordulást hagy maga után, amikor elkészíti az ételt kettőjük számára.

Nincs könnyű helyzetben az az ötvenes éveiben járó nő sem, aki fiatalon lebénult egy orvosi műhiba miatt, pár éve pedig szklerózis multiplexet diagnosztizáltak nála. Lassan már a kezeit sem tudja mozgatni, de igyekszik az interneten

tartani a kapcsolatot a már Angliában élő lányával és unokáival, akikkel ritkán van lehetősége a személyes találkozásra. Amire még képes, azt igyekszik egyedül elintézni, de sok dologban már segítségre szorul. Rendszeres gondozói ellátásban részesül, de volt férje és nagynénje is foglalkoznak vele.

Minden bizonnyal a százéves, idős asszony sorsát is nehezen tudjuk elképzelni, akiben az tartja a lelket, hogy hetvenéves, fogyatékkal élő lányának még szüksége van rá. Évente csak egyszer lehetséges a személyes találkozás, mert az intézet lakóit csak karácsonykor engedik ki, hogy a családjukkal tölthessék az ünnepeket. Tavaly már erre sem volt lehetőség.

Talán a történetek olvasása után már érthető, miért is állítottam a cikk elején, hogy a gondozás fizikailag is, de lelkileg még inkább megterhelő. Édesanyám szerint ehhez nem lehet hozzászokni, mert mindig van, ami felkavarja az embert. Akad, aki elkezd a munkát, de pár nap elteltével megtörik és felmond, és akad, aki rájön, hogy ebben találta meg az élete értelmét. Az én édesanyám közéjük tartozik, én pedig nagyon tiszteltem ezért.

Suhajda Enikő



„... a fájdalom emléke fájdalom marad bennünk” *Mi történt a zsidókkal a holokauszt után?*

Számos írásos dokumentum, könyv és film foglalkozik a történelem egyik legnagyobb és legszörnyűbb tömegmészárlásával, a holokauszttal. A második világháború ideje alatt végbemenő, a náci Németország által eltervezett és irányított népirtásnak közel hatmillió európai zsidó esett áldozatául. A gázkamrák, a krematóriumok, a lágerek, a sárga csillag mind eszünkbe juttatják a borzalmat, amely alapjaiban rendítette meg világunkat. Sokat hallunk és olvasunk a holokausztról, arról viszont kevés információnk van, hogy mi történt azokkal, akik túléltek, akiket felszabadítottak.

A megmenekültek ugyan esélyt kaptak az életre, az események, traumák hatásaitól azonban egész életükön át nem szabadulhattak. Orvosok, pszichológusok és pszichiáterek foglalkoztak és foglalkoznak a mai napig a holokausztot túlélők betegségeivel, illetve azok kezelésével.

Az átélt traumáknak mind szervi, mind lélektani következményei is voltak. Az állandó bizonytalanságra utaló hajlam, a pesszimizmus, szorongás, a jövőre vetített negatív világvélemény mind megfigyelhető a betegeknek. Jellemzően fellépő betegség még az *eidetizmus* (képszerű látásélmény), amely során az érin-

tett hajlamos az események idő- és térbeli összemosására; a látottakat és az átélt élményeket filmbeli és irodalmi jelenetekkel egészíti ki, ezzel pedig torzítja a valóságot. A bizalom hiánya (kivéve más üldözöttek iránt, mert akkor a bizalom minden feltétel nélkül megelőlegezett), a sorsközösség keresése más túlélőkkel, illetve az események kibeszélése az utóbbiakkal szintén mind lelki folyamatokból erednek. Érdekes még, hogy verbális megnyilvánulásaikban gyakran használnak néhány, a lágeryelv-ből átvett kifejezést (pl. *Appel* 'létszámellenőrzés', *KZ* 'tábor', *Hafting* 'fogoly' stb.).

Sajnos a traumák a későbbi generációkra is hatással vannak, méghozzá a szülőkön keresztül. A szakemberek nem kizárólag a közvetlen módon érintetteket vizsgálták, hanem azok gyermekeit, sőt unokáit is. A gyermekek terápiás megfigyelésével körvonalazódott: a túlélők leszármazottjainak életét is befolyásolják a történetek. Több gyermek esetében is találtak a világháborús események álomban való megjelenésével (4–10 éves gyermekekről van szó). Álmukban megjelent például a világháború kitörése, az éhező emberek sokasága, a lebombázott házak és légpuskázott emberek, a lágerebe való

elhurcolás, az édesanya sikítása, a horogkeresztesek alakja csontváz képében, a zsidók bántalmazása, elégetése, de még maga Hitler is. A gyerekek azonban az álmaikban látott jelenségekről közvetlenül semmit sem tudhatnak, az azokkal kapcsolatos információkat a szülőktől, nagyszülőktől kapták meg.

És ezek még csak töredékei a felmerülő problémáknak. De hogyan lehetne rajtuk segíteni?

1990-ben a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület keretében alakult egy csoport, amiben a holokauszt magyar túlélői lehetőséget kaptak rá, hogy terápiás céllal kibeszéljék magukból az átélt traumákat, élményeket. A rendelő a „KÚT” nevet kapta, amely többszörös utalást hordoz magában: egyrészt „a múlt mélységes kútjára”, másrészt a héber „Kedoshim U Tehorim” (‘szentek és tiszták’) kezdőbetűiből alkotott betűszóra, amely az imákban

a hatmillió zsidó megszólítása. A beszélgetéseken pszichológusok, pszichiáterek és pedagógusok igyekeznek segíteni a résztvevőknek a történetek feldolgozását. Az ötlet sikerét bizonyítja, hogy több alkalommal is hangzott el beszámoló olyan emlékről, amiről a páciens még saját családjának sem beszélt soha. Ez előmozdította a generációk közötti kommunikációs zavarok feloldását, és segítette a zsidó identitás megerősödését. A csoport a megalakulás ideje óta folyamatosan működik, 1993-ban pedig létrehozták a KÚT Alapítványt, mely egy mindmáig létező szervezet, az eredeti célkitűzésével. Számos túlélő és családtag életét könnyítették meg, azonban a fájdalomtól sosem tudják teljesen gyógyítani őket. A fájdalom emléke mindig fájdalom marad bennük.

Wágner Gréti





A megbékélés (hiánya) Magyarországon

Huszonöt évvel a rendszer-változtatás után is vannak olyan régeinek tűnő történeti kérdések, melyek nagy indulatokat is képesek kavarni. Sokan talán nem is értik, hogy miért van ez.

A határt valahol 1918-nál húzám meg, hiszen ami azt megelőzően történt, arról viszonylag békésen tudnak az emberek értekezni. Aztán mintha villámcsapás érte volna a magyar történelmet (talán nem is teljesen csak átvitt értelemben), egyszerre mélyről jövő ellentétek és ebből fakadó konfliktusok törtek a felszínre. Ez az attitűd mind a mai napig elkíséri a magyarokat.

Úgy vélem, hogy ennek oka leginkább a valódi és teljes szembenézés hiányával magyarázható. Az, hogy az ún. „kelet-európai kisállamok nyomorúsága” még mindig jelen van, nem véletlen. Szinte észrevétlenül ugyan, de mérgezi mindennapjainkat. Az a természetes védekező mechanizmus, hogy „ne politizálj, mert abból bajod lehet”.



Mások azt vélik helyes igazságnak, hogy „Minek ezzel foglalkozni, ennek már úgyszincs semmiféle relevanciája. Egyáltalán, kit érdekel a 20. század?” Nos, sokakat érdekelhet, sajnos azonban vannak jó páran, akik mellékvágányra tereltek az erről folytatott diskurzust. Ők azok, akik a marxista történetírás jegyében olyan tételeket fogalmaztak meg 1989 előtt (pl. Nemes Dezső, Gerőné Farkas Erzsébet, Molnár Erik, Karsai Elek vagy Andics Erzsébet), amik mind a mai napig érvényben maradtak; ugyanakkor egyes elemeik avítottá váltak.

Losonczi Ágnes *Sorsba fordult történelem* című könyve tele van a 20. századot meg- és túlélte emberek gyötrelmes múltjával, melyet visszaemlékezés formájában kapunk meg. A fiatalabb generáció megismerheti azokat a hibákat, melyeket nagyszüleink és részben szüleink generációja elkövetett, de nem beszélt róla sem az elkövető, sem a sértett oldaláról.

Mellékesen megjegyzem, hogy jogosan tehető fel Ezékiel próféta kérdése: az atyák ettek egrest, és a fiak foga vásott bele? Úgy hiszem, hogy nem erre a sorsra lennének érdemesek, hiszen már a harmadik generáció nő fel, akik nem tudnak mit kezdeni ezek-



kel a bűnökkel. És melyek ezek a bűnök? A kitelepítések, vérbosszú Délvidéken, a holokauszt, a kommunista terror, az igazságtalan börtönbüntetések és vagyonelkobozások, igazságtalan bírói ítéletek, az erőszakos tsz-esítés, a szovjet vörös hadsereg erőszaka a magyar nőkön (is), egyházüldözések, cenzúra, titkos ügynökké kényszerítés, besúgás „hazafias alapon”, ezáltal mások életének tönkretétele stb.

Azonban tudni kell azt is, hogy a magyarok által elkövetett bűnök egy részével sem tudtunk még szembenézni. Pl. az ukrajnai megszállás 1941–43 között. Ugyanakkor az újvidéki hideg napokat többszörösen is megfizettük már, mégsem nyugszanak a kedélyek.

Azt sem tudta a magyar értelmiség egy része feldolgozni, hogy Nyugat-Európa egyes országainak bűnösei (pl. a Vichy-Franciaország, az osztrák náci tevékenysége vagy

Norvégia háború alatti működése) jóval könnyebben megúszták a felelősségre vonást, mint Kelet-Európa esetében. Az ottani közbeszédben sincs minden helyre téve, azonban jóval előrébb járnak a feldolgozás tekintetében, mint kelet-európai sorstársaink.

Mivel csak egyre tovább görgetik a súlyos lelki tehertereket, nem csoda, ha egyesek óriási ellenszenvvel viseltetnek az utolsó huszonöt évvel szemben is. Az ideális cél az lenne, hogy feloldjuk az ellentéteket, őszintén párbeszédet kezdeményezzünk, és értő türelemmel viseltessünk a másik szenvedései iránt. Hazánkban így vagy úgy szinte minden családot érintett a 20. század valamelyik diktatúrája, ezért nem lehet úgy tenni, mintha csak mások gondja lenne.

Rác Márk



Az emlékezés traumája

A Terror Háza Múzeum

A Terror Háza ma már több mint egy évtizede létezik, és bár megmaradt az Andrássy út képének szerves részeként, már a mi generációnk tagjai sem mehetnek el úgy mellette, hogy ne emlékeztetné őket már maga az épület is arra a szörnyűsége, mely a falai között történt. A Terror Háza elméletileg a mi generációnknak készült, pontosabban azoknak a fiataloknak, akik nem éltek diktatúrában; hogy emlékeztessen rá, és elretentsen a szélsőségektől. Ugyanakkor az is fontos szempont volt az épület múzeumosításakor, hogy a történekmeknek „nyoma” legyen, vagyis hogy fizikai helyet kapjon az emlékezés, ahol egyrészt felvállalhatjuk a múltat, másrészt pedig elzárhatjuk ide, mint mesebeli szörnyet a szekrénybe, ha a jelenléte már túlságosan nyomasztó.

A múzeum tehát emlékhely. A nemzetünk huszadik századi múltjával való szembenézésen és megbékélésen kívül a nemzetközi vérkeringés részévé is vált: a holokauszt áldozataira emlékezők egyik fontos zarándokhelye – hasonlóan a holokausztmúzeumokhoz, amelyek „rituális” funkcióval is bírnak. A ritualitás pedig úgy válik

lehetségessé, hogy az emlékművek hiteles helyen állnak, és ezért zarándokhellyé tudtak válni, mint például a legismertebb ilyen hely, az auschwitzi láger.

A Terror Házát főként külföldiek látogatják, magyarokkal csak elvétve lehet találkozni. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a kiállítás „egyszer nézhető”, vagyis hogy az élményt, a benyomást, amelyet közvetít, nem szükséges többször megismételni, másrészt pedig ez egy állandó kiállítás. Nem változik, csak *van*, ami egy emlékhelytől nem szokatlan, viszont azt, ahogyan az épület és a kiállítás *van*, ki kellett alakítani, még hozzá úgy, hogy hitelesen reprezentálja, amit a benne lezajlott múlt számunkra jelent. Nem véletlen, hogy a múzeum nyitása után széleskörű közéleti vita alakult ki, hiszen a történelem ezen részét, ami ráadásul még mindig kritikus közelségben van hozzánk, mindenki másképp látja vagy szeretné látni.

Vajon megfelel a kiállítás a reprezentáció igényének? Úgy gondolom, hogy ez egy összetett kérdés, amire nem lehet egyértelmű igenel vagy nemmel válaszolni. Természetesen valamiféle igénynek

eleget tesz, legalábbis a külföldi látogatók láthatják, hogy volt diktatúra, amit felvállalunk, és igyekszünk könnyen emészthető benyomásokat átadni róla, ugyanakkor a felvállalás hozzájárul ahhoz, hogy elkülönítsük a jelentőt, vagyis hogy megkönnyebbült sóhajjal ledobhassuk vállunkról a terhet.

Nem teszünk fel kérdéseket, nem vitatjuk meg a diktatúra jelenre tett hatásait, nem elemezzük a sérelmeket, csak azt mondjuk, hogy volt valami rossz, ami megbetegített, de már elmúlt, mint az influenza. A Terror Háza szerepe az lenne, hogy elfogadtassa a traumát történelmi tényként. Az, hogy szembenézünk a tényekkel, önmagában még nem orvosolja a sérelmeket, a tényleges gyógyuláshoz szükséges az okok feltárása és magyarázata is, ez azon-

ban nem történik meg.

Nagyon hatásos, jól megtervezett kiállítás kap helyet az épületben, amire nem mondhatom, hogy rossz, viszont önmagában kevésnek tartom. Minden teremnek egyedi hangulata van, mindegyik önmagában is helyt áll, de a zártság nem feltétlenül célravezető, ha feltételezzük, hogy a látogató összefüggéseket keres az egyes részletek között. A kiállítás megtekintésének iránya is meghatározott, melyet az épület adottságai határoznak meg.

Fentről lefelé haladunk, és minden szinten látható az áldozatok fala és a tank, bár mindkettő szinte dekorációs elemmé válik. A tank funkciójától megfosztva olyan, mint egy nagy groteszk szobor, ami önmagában is emlékmű lehetne; a falon pedig kivehetetlenek az ar-





cok, ami a tömegességre utal, egyúttal személytelenít is, hasonlóan a neveket felsorakoztató háborús emlékművekhez. Ez a két szimbolikus tárgy is a múzeum mementó-jellegéről tanúskodik.

A kiállítást képező látvány és hanganyag kiegészíti egymást. Általában jellemző, hogy a személyes történeteket elbeszélő videók pontosan időzítettek. A gulagos teremben például váltakozva hangzanak fel a rövid gulagbeszámolók, de a megtervezettség a liftben látható felvétel (visszaemlékezés egy kivégzésre) esetében a legszembetűnőbb, ami azért is rendkívül hatásos, mert elsötétített, zárt, szűk térben vetítik le, ahol a látványtól elfordulni sem lehet. Ez olyan szorongó érzést vált ki, ami a kivégzés előtti hangulatot tárja a látogató elé. A lefelé haladó mozgás után a rideg pincebörtönbe érkezés olyan, mintha időutazást tennénk. A kiállítás hatásvadász elemének is lehetne nevezni, de mivel a megfelelő hatásra épít, és azt el is éri, teljesíti a funkcióját. A széles célközönséggel, valamint a legfiatalabb generációkkal egy ilyen megközelítés kifejezetten jól kommunikál.

A kiállítás tárgyakból, valamint képi és filmes dokumentációkból építkezik. Szilárd, dokumentum értékű, egyben bizonyítékként

funkcionáló anyag, erős hatást kel-
tő, szinte művészi látványvilággal
kiegészülve, viszont semmiféle el-
gondolkodtató történetet, a dikta-
túra működésének belső vagy akár
a mindennapi élethez kapcsolódó
visszásságát nem kapunk. Tényeket
mond, és semmi többet. Magyará-
zatot csak alig próbál adni, például
a kétfajta megszálló diktatúra kö-
zött alig tesz különbséget.

Átfogó és széles körű a terror be-
mutatása, de nem mélységi. A mú-
zeum ilyen módon súlyos tetteket
tulajdonít súlytalanra egyszerűsít-
tett személyeknek, és lehetőséget
ad arra, hogy a látogató – ismeretei
mértékétől függően – démonizált
képet alkothasson. Démonizálás
alatt pedig azt értem, hogy ha nem
tárjuk fel az ilyen súlyos kérdések
hátterét, körülményeit és a részt-
vevők motivációit, akkor az em-
berek hajlamosak olyan egyszerű
kategóriák használatával beszélni a
diktatúráról, mint például az ördö-
gi gonoszság, amire nincs is épeszű
magyarázat, pedig a dolog ennél
sokkal összetettebb. A Terror Háza
mintha félne megkeresni az épeszű
magyarázatot, hogy az emberen
túli dimenzióban tarthassa a ször-
nyűségeket, amelyeket a valóságtól
egy épület falaival zárhat el.

Borsos Bettina

Szülni eleget, szülni jót?

Egyre csökkenő felezési idővel kerülnek újra látótérbe a család-alapítással és a gyerekvállalással kapcsolatos kérdések, melyeknek állandó kellékei lesznek az egyszerű mondatok. S ilyenkor sokan, sokféleképp kezdenek el okoskodni, ami alól féldiplomás szociológusként én sem vagyok kivétel.

Mária x József = 1

A bibliai „párnak” egy gyermeke született (tekintsünk el József lehetséges közreműködésétől az alkotófolyamat során, de emeljük ki támogatását és odaadását), jogosan gondolhatjuk, hogy az így keletkezett nukleáris család lenne a legesszenciálisabb, legkövetendőbb helyzet a zsidó-keresztény kultúrkörben. Mégsem ezt a szuperlatívuszi magasságokba illő ideát támogatják az emberek – és az evolúció sem, nyilván, de az a teremtsztoritól eléggé eltér –, hanem a „szaporodjatok és sokasodjatok” könnyűnek tűnő ukázát. A házaseslet örömet okoz, tehát gyakori, a házaseslet pedig utódnemzéshez szükséges elsősorban. Ha sok a védekezés nélküli házaseslet, akkor sok az utód is. Ha sok az

utód, akkor többen tudnak dolgozni, több tudja eltartani a szülőket, és kiszolgálják a nagy élőöröre éhes iparágakat. Egyszerű, mint az 1x1.

Egyszerű mondatok

Komfortos világunknak pedig könnyen megjegyezhető, elsajátítható és követhető dolgokra van szüksége, amik ráadásul praktikusak is. A sok gyerek nemcsak a kiadott parancs szerint kell – egyébként dicséretes egy utasítást gondolkodás nélkül követni –, hanem mert az a fent felsoroltaknak mind megfelel. Pontosabban a módszer. Tudjuk jól, hogy „régén” (még mindig a komfortos világunkról beszélek, amibe nem tartoznak bele a világ fejlődő részei, illetve mindaz, ahová nem szívesen költöznénk ingyen se) magas volt a gyerekhalandóság, sok munkáskezre volt szükség, és nem voltak





meg azok a jóléti és szociális rendszerek, amik ma. Nem olyan távoli ez, Németországban például az 1930-as évek közepe környékén 5-600 ezer ember vándorolt, ritka alkalmi munkákból és silány szociális ellátásból (egy liter zabkása két óra fizikai munkáért) tengetve életét; vagy gondoljunk a saját egykori agrárország létünkre, elhanyagolható gépesítéssel. Kr. e. akármennyitől egészen a II. világháború végéig jogos, racionális és kifizetődő volt a több gyerek.

Aztán egyre nagyobb lett a gépesítettség. Ugyanannyi munkához kevesebb ember kellett. Közben felbomlott a kommunista blokk, ami azt a téves látszatot keltette, hogy minél több munkáskéz kell, s ezeket el is tartotta. A rendszerváltás után ez összeomlott, és most van több százezer munkanélküli és kb. ugyanennyi kamu rokkantnyugdíjasunk. Ők pedig a reformálatlan rendszerrel együtt konzerválják a tehetetlenséget: újratermelik a társadalmi osztályukat, és így a szegénységet.

Aminek sosincs jó vége

Az pedig a növekvő egyenlőtlenség, az általános életszínvonal lassú esése és a már említett szegénység újratermelődése is egyben. S mivel többségében kisebbséginek nevezett csoportokat érint (a *white trash* is számítson most annak, bár ezzel sok szociológus vitatkozna,

de ők most ide nem írnak), kirobbanhatott egy brit, egy francia és nemrégiben egy amerikai zavargás, amikor a modern kori rendfenntartó erők újra a nagy dilemmával kerültek szembe, miszerint a tömegbe löjjenek-e vagy sem. Ennél nagyobb dilemma persze az államé, akinek valahogy az egészség meg kellene oldania. Vagy legalább magyaráznia.

Egyszerű mondatok II

Vannak hangok, amik azt mondják, fogy a magyar, és ezért több gyereket kell szülni. Mások azt is, hogy ezek majd pörgetik a gazdaságot, és sok adót fizetnek. Nem fog a társadalmunk öregedni, lesz elég pénz a nyugdíjra, kolbászból lesz a kerítés, és az oroszláznak nem lesz foga. Emellett a minőségi gyerekvállalást akarják támogatni, ezzel pedig sokan nem értenek egyet. Oké, értjük. Joga van mindenkinek korlátlan gyereket vállalni? Igen. Megéri? Nem – és ezt az egész dolgozni, építeni, tenni és tartalmas életet élni akaró társadalom nevében mondhatom. A megélhetési gyerekvállalás folyamatát megalapozzuk a reformálatlan szociális ellátórendszerünkkel, a tologató szociálpolitikával és az egyszerű mondatokhoz való ragaszkodással. El is lövöm a közhelyet: a minőség, és nem a mennyiség a lényeg. Jobb körökben, persze.

Jamriskó Tamás

A *Bebukottaktól Káin gyermekeiig,* avagy elmélkedés a sorsszerűségről

Időről időre előkerül a *Bebukottak*, a Monory Mész András rendezte 1985-ös dokumentumfilm (pontosabban riportfilm), általában a „betiltott” jelzővel; a fiatalkorúak tököli börtönében készített alkotásban ifjú gyilkosokkal néz szembe a kamera. A kérdések helyén fekete képkockák, válaszaikból pedig húsba vágó kép formálódik a bűnözésről, az igazságszolgáltatásról, egy már akkor is lecsúszóban lévő társadalmi csoportról. A film megnyerte a legjobb külföldi film díját a torinói fesztiválon, komoly kavarodást okozva a Kádár-korszak végnapjait élő rendszerben. Napjainkban azért került ismét terítékre, mert egy másik, mostani dokumentumfilmben újra felkerekedik az interjúalanyokat. „Egyikük sem lett startuptulajdonos”, hogy a rendezőt, Gerő Marcellt idézzem. Ennek a filmnek – parádés

választás! – *Káin gyermekei* a címe.

Óhatatlanul a sorsszerűség jár az eszemben, amikor a két film-ben szereplő – a *Bebukottak*ban még fiatal – emberek utóéletén gondolkodom. Vajon van-e kiút a bebukásból? Lehet-e hosszú évek börtönélete után ismét hétköznapi életet élni? Szerencsére wannabe első generációs értelmiségiként, az egyetem padsorait koptatva „csupán” intellektuális elefántcsont-tornyomból szemlélem az ilyen és ehhez hasonló sorsokat. Sorsoknak nevezem ezeket az élettörténeteket – bebukásuk utáni lesüllyedésüket pedig már-már végzetszerűnek.

Megannyi forrásból értesülhetünk priuszos embertársaink elhelyezkedési nehézségeiről és a stigmáról, amit a börtönben töltött évek jelentenek: ha ehhez hozzávesszük azt, hogy a hazai rehabilitációs törekvések közel sincsenek





olyan szinten, mint mondjuk a skandináv országoké, illetve azt, hogy a társadalmi mobilitás is messze van az ideálistól errefelé, igencsak sötét képet kapunk.

Meddig kell még bűnhődniük? – teszi fel a kérdést a *Káin gyermekeinek* trailere, és erre a kérdésre természetesen nincsen válasz, nem is lehet. Úgy tűnik, vannak olyan tettek és élethelyzetek, amik végleg derékba törhetnek egy életet. Nyilván nem szabad eltekintenünk attól sem, hogy nem fehérgalléros bűnözőkről és a szellemi top one percent tagjairól beszélünk itt – mintha egy mocsárba születtek-süllyedtek volna, ahonnan csak Münchhausen báró módjára lehet kijutni.

Nem feltétlen anyagi vagy szociális szempontokra kell itt gondolni, valamiféle mentális gátat kell keresnünk: Gerő részletesen elmeséli, hogy a *Bebukottak* szereplőinek egyike – aki családjának kérésére nem szerepel a *Káin gyermekeiben* – normális, „majdnem középosztálybeli”, rendezett rokonsági háttérrel rendelkezik: mégis az utcán él. Úgy véli, életmódjuk egy saját döntés következménye – aztán pár sorral később, önmagának el-lentmondva, azt kezdi el fejtegetni, hogy az önmagukért való kiállást, „mint egy cigicsikkel”, kiégették belőlük.

George Orwell 1984-ének harmadik része látványosan mutatja meg, mennyire könnyen ki lehet

ölni az ember(ies)séget valakiből, ha megfelelően „traumagazdag” közegbe helyezük. Már csak ezért sem gondolom, hogy „döntés” eredménye az, hogy ezek a most már idős férfiak képtelenek kitörni közegükből. „Hiába ötvenévesek, bizonyos értelemben mintha megmaradtak volna gyerekek” – mondja a rendező. Tévesnek érzem a megközelítést: a gyerek felnőhet. Az összetört ember nem tud összeforni.

„Mit tudtok ti arról, hogy mit kell nekem cipelni?” – kérdezi az egyik, mérhetetlenül zaklatott riportalany. Szerencsére fogalmunk sincsen. „Tervek mindig vannak, aztán abból sose lesz semmi” – mondja egy másik, sokkal nyugodtabban, rezignáltan. Megint másikat, aki szintén kimarad a *Káin gyermekeiből*, skizofrén, és a film készítésekor szökésben volt.

Mindig úgy érzem, hogy a nagy felemelkedések és szegénysorból előbújó sikersztorik alapvetően a nyugati társadalom luxuscikkeinek számítanak: egy támogatóbb és – azt kell mondjam – gazdagabb szociális közeg csodájának. Egészen egyszerűen azért, mert kell valami, ahová egyáltalán fel lehet emelkedni. Ezeket az embereket minden irányból csak az üresség veszi körül. Mi hát lecsúszásuk a semmibe, ha nem maga a sorsszerűség?

Kelemen Luci

Kalandozások a filmtörténetben: Úri becsületszó

„Örülj neki, hogy szép vagy és nem rút, gazdag és nem szegény, fiatal és nem éltés, egészséges és nem beteg.”

1947-et írunk, a világ még bőven azon folyamat közepén áll, hogy feldolgozza a világháború társadalomra rótt szörnyűségeit és mindezek hatását tulajdon érzéseinkre, gondolkodásunkra. Hollywood, mint bármilyen más hasonló esetben, itt is gyorsan kapcsolt, és megrendítő üzenetű filmet készített a történelmi időszak egyik központi motívumáról, az antiszemitizmusról: ez az *Úri becsületszó*, eredeti nyelven *Gentleman's Agreement*, mely rendezőjének és női mellékszereplőjének díjazása mellett elnyerte a legjobb filmért járó Oscar is.

Elia Kazan isztambuli születésű görög színész-rendező. Az Egyesült Államokba kerülése után megalapította az Actors Studio iskoláját. Ő ültette be az amerikai filmes köztudatba a Sztanyiszlavszkij-módszer gyakorlását, mely a karakterekbe való teljes beleéléssel járó, zsigeri erőket megterhelő színészeti forma – többek között Kazan egyik felfedezettje, Marlon Brando is a módszer híve volt. Egy sor társadalmi kérdéseket vitató és friss sebeket nem éppen gyengéden feltépő filmet rendezett (neki köszönhetjük

A vágy villamosát, a *Rakpartont*, az *Édentől keletre*t), ezek közül az első volt az *Úri becsületszó*.

Az alkotás főszereplője Gregory Peck, akiről már hallottunk egy másik moralitásmű, a *Ne bántsd a feketerigót!* központi karaktereként. Peck ügynöke nem akarta elfogadtatni vele a szerepet, mivel szerinte karriergyilkos lépés lett volna – Peck ellenállt, és főszereplői alakítását az Akadémia jelöléssel díjazta. Peck, lévén Hollywood egyik ügyeletes állócsillaga volt, szerencsésebbnek mondhatja magát a film néhány másik szereplőjénél: a film tartalma miatt az ötvenes években a filmipart terrorizáló feketelista többjüket kommunista-barátnak vélte vagy ítélte (különbőség nincs, aki valaha is a listát kezelő bizottság elé került, annak a megítélésén és karrierjén jelentős csorba esett).

Nem volt tehát aprócska kockázat az ilyen és ehhez hasonló üzenetű filmekhez kötődni. Ez az üzenet pedig nem más, mint a szabadság és egyenjogúság világítótornyának gondolt amerikai társadalomban, annak is főleg a felső köreiben rejlő antiszemita és becsmérítő mozzanatok vizsgálata. Peck karaktere (Philip Schuyler Green) egy tényfeltáró újságíró, akit éppen azért kér fel egy országos folyóiratmágnás, mert tudja, hogy minden tőle telhető



megtesz a cikk hitellességének érdekében. Green rövid morfondírozás után úgy dönt, sajátos módon közelíti meg a zsidók érzelmeinek és az ellenük folyó csendes kirekesztő hadjáratnak jelenségét: néhány hónapra úgy mutatkozik be mindenhol, mint a zsidó származású Phil Greenberg.

Lényeges információ, hogy a film ténylegesen főleg a felső réteg, a társasági emberek körében vizsgálódik, míg azt gondolnánk, inkább az alacsonyabb, kevésbé tanult és felvilágosult, mindenféle daccal és előítéllettel magyarázatokat kereső társadalmi körben lenne áthatóbb ereje a zsidóság elleni gondolatoknak. Green „beépülésének” titkát szerkesztője, anyja, fiatal fia és újdonsült jegyese is ismeri, a film érdekesen követi végig a különböző szemléleti viszonyokat, ahogy az egyes szereplők palástolt meglepetéssel fogadják Green zsidó „énjét”, illetve a felvett új énkép mibenlétét.

„– Néhányan nem szeretik a katolikusokat, mások a zsidókat. – De mi amerikaiak vagyunk, minket mindenki szeret, nem, apa?” Green és fia között ilyen és ehhez hasonló párbeszéd hangzanak el; a fiúnak szembe kell néznie a diszkrimináci-



óval, amikor társai csúfolják és zaklatják. Green ugyancsak forrongó dühvel fogadja jegyese kiakadását, aki szerencsésnek érzi magát azért, mert katolikusként nem kell a meghurcolástól és kirekesztéstől félnie. Green több ilyen helyzetet is saját bőrén tapasztal, és úgy véli, leendő felesége gondolkodásmenete felsőbbrendűségről árulkodik, mely számára egyenlő az antiszemitizmussal; ugyancsak kérdőre vonja azért, mert nem mert felszólalni egy társaságban, ahol a zsidóságot ócsárolták. Az azóta eltelt csaknem hetven évben még mindig láthatunk hasonló eseteket, és bár Green túlhevült reakciói túlzóak, a kérdés igenis jelen van életünkben, és beszélni is kell róla.

Lőrincz Gábor

Ezer geoláda bővületében

November negyedik vasárnapján bakancsot húzva nekivágtam a Rákos-patak délkeleti részének a Kerepesi útnál, hogy végigsétáljak a partján majdnem a városhatárig, majd vissza. Tíz órával és 26 kilométerrel később összesítem a statisztikákat: megtaláltam az ezredik geoládámat (más néven *geocache*, ejtsd: geokess).

Mi az a geoládázás, miért tud egy látszólag semmilyen profittal és rengeteg mászkálással járó hobbi lenyűgözni ennyi embert, nagyjából hatmillió főt világszerte? Mi a jó abban, ha a jelenleg regisztrált 2,5 millió geoláda egyikét felkutatja valaki? A geoládázók nagy részéhez hasonlóan engem is a túrázás és a természet szeretete, a kihívások keresése, a világ és szűkebb környezetem alaposabb megismerése vonzott, és teszi azt még továbbra is.

Az első elrejtett geoláda májusban lesz 15 éves. Az elsősorban katonai célokra kifejlesztett GPS (globális helymeghatározó rendszer) mára annyira széles körben ismert, hogy a legtöbb okostelefonba alapvető eszközként van betelepítve. A geoládázás lényege, hogy a GPS számára beolvasható szélességi és hosszúsági fokok segítségével néhány méteres pontossággal megjelölt helyszíneken lehet az elrejtett geoládákat megkeresni. A geoláda lehet aprócska, gyűszűnyi méretű,



lehet azonban hatalmas is (a tengerentúlon kiszuperált lőszerládákat is használnak erre a célra), de általában a filmnegatívok tárolására szolgáló dobozok és pezsgőtabletás hengerek, illetve konyhákban megszokott, kemény műanyagból készült pattintós dobozok a legelterjedtebb rejtekek.

A dobozban általában csak papír van, ahova a megtaláló a bejegyzett felhasználónevét beírhatja, illetve lehetnek benne apró játékok, ajándékok. Kézről-kézre vagy megbízhatóbb ládákból járnak a speciálisan elkészített „utazóügynökök” és geoérmék: velem jelenleg három ilyen „utazik”, összesen harmincezer kilométert tettek eddig meg együttvéve.

Kicsiny országunk és főleg fővárosunk közkedvelt színhelye a világ geoládázó érdekltségének, rendszeresen érkeznek ide akár új-zélandi „kesserek” is, hogy felkutassák a közterületeinken, hegyeinkben, erdőkben elrejtett ládákat.

Lőrincz Gábor

A klasszikus forralt bor

1 liter száraz vörösbor
8 dkg cukor
1 rúd fahéj
5 szegfűszeg
egy fél citrom leve

Fontos, hogy az ízesített bort csak főzzük, és ne forraljuk, hiszen a forráspont elérésével nem csupán az aromákat, de a szesztartalmat is elpárologtatjuk az italból. Ne várjuk meg tehát, amíg bugyogni kezd, forrás előtt vegyük le a tűzhelyről.

Ezen túl nincsenek szabályok, csak az ízlés és a fantázia szabja meg, mit és milyen mennyiségben használhatunk fel, tehetünk még bele aszalt gyümölcsöket, narancsot, gyömbért, vaníliát, borsot, chilit.



Impresszum

Szerkeszti: Komlósi Réka

Munkatársak: Borsos Bettina, Jamriskó Tamás, Kelemen Luci, Lőrincz Gábor, Nagy Dániel,

Rácz Márk, Suhajda Enikő, Wágner Gréti

Grafikus és tördelő: Büki Dániel

Szerkesztőség: 1148 Budapest, Örs vezér tér 11. fszt. 1.

Honlap (korábbi számokkal): www.bolyaimuhely.hu

E-mail: bom@e-nyelv.hu

A Bon-BOM című lapot a Médiahatóság 2012 októberében nyilvántartásba vette.

Megjelenik 2014-ben a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.